

SOSIAL İNVESTİSİYA VƏ YA GENDER BƏRABƏRLİYİ? ALMANİYA VƏ İSVEÇDƏ VALİDEYN MƏZUNİYYƏTİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİ

Kifayət Cəbi AĞAYEVA

*Regionşünaslıq kafedrası,
Azərbaycan Dillər Universiteti, Azərbaycan*

Giriş

Son zamanlar Avropada “yeni rifah dövlət”inin ən əsas prinsiplərinə investisiyalı sosial siyasət də daxil edilmişdir. İntestisiyalı sosial siyasət gələcəyə hədəflənmişdir: qlobal iqtisadi arenada yaşamağı bacarmaq və uğurlar əldə etmək üçün insan kapitalının gələcəyini inkişaf etdirmək vacib amildir. Belə bir sosial təminat siyasətinin məqsədi yeni doğulan uşaqların ölüm hallarının azaldılması, insan kapitalının yarısı hesab olunan qadınlardan/analardan cəmiyyətin tərəqqisi yolunda səmərəli istifadə, uşaqların təhsil səviyyəsinin inkişafı və qadınların yüksək keyfiyyətli əməklə təminatıdır. Bu məsələyə gender perspektivindən nəzər salanda, sosial siyasətdəki müsbət dəyişikliyin gender həssaslığının inkişafından qaynaqlandığını ehtimal etmək olar. Feminist alimlər belə investisiyalı yanaşmanı birmənalı qəbul etmirlər, onlar bunu “çox instrumental” və “çox meyarlı hesab edirlər (Saraceno Chiara, 2015: 265).

İnvestisiyalı sosial siyasətin daxilində valideyn məzuniyyəti önəmli yer alır (Morel et al., 2011). Adı çəkilən məqalədə, Almaniya və İsveçdə valideyn məzuniyyəti ilə əlaqədar həyata keçirilən islahatlar sosial siyasət dəyişikliyi prizmasından nəzərdən keçirilir. Hər iki ölkədə son dövrlərdə bu istiqamətdə önəmli islahatlar həyata keçirilmişdir. Almaniya konservativ (müasirləşdirilmiş) rifah dövlətinin prototipi (burada hələ də ailədə əsas qazanc gətirən kişi hesab olunur) kimi baxılsa da, İsveçə sosial demokratik rifah dövlət (ikili qazanc gətirən model) sayılır (Misra et al., 2007). 2007-ci ildə İsveçdə valideynlər üçün sığorta siyasətindəki müsbət dəyişiklikdən sonra, Almaniya valideynlərə verilən müavinat istiqamətində önəmli sosial siyasət yeridilməyə başlandı. Ümumiyyətlə, digər Avropa ölkələri ilə müqayisədə İsveçdə valideyn məzuniyyəti sisteminin daha mükəmməl təcrübəsi vardır. Bununla bərabər, 2002-ci ildə bu istiqamətdə yeni islahatlar aparılmağa başlandı. Hər iki ölkədə aparılan son islahatlar yeni paradiqma (yeni gender bərabərliyi paradiqması) kimi formalaşmışdır. Bu iki ölkədə aparılan sosial siyasətdə həm oxşar, həm də fərqli cəhətlərin olmasına rəğmən, ödənişli valideyn məzuniyyətində yetəri qədər müsbət irəliləyişlər vardır. Belə ki, İsveçdə valideyn məzuniyyətinin əsas sığortası güclü gender bərabərliyi elementləridir, çünki İsveçin rifah siyasətinin əsas qayəsi gender bərabərliyi siyasətindən qaynaqlanır və bu səbəbdən də İsveç dövlətində bütün islahatlar gender bərabərliyi paradiqmasına söykənir. Almaniya gender bərabərliyi siyasəti İsveçdəki qədər mütləq deyildir. Almaniya valideynlər üçün nəzərdə tutulan müavinətlər demografik dəyişiklik kontekstində təqdim edilir və bu islahatlar sosial investisiya paradiqması ilə ciddi şəkildə müşayiət olunur. Bu iki paradiqma (Almaniya - sosial investisiya paradiqması və İsveçdə gender bərabərliyi paradiqması) həm fərqlilikləri, həm də oxşarlıqları ilə maraq kəsb edir. Tədqiqatda bu paradiqmaların məqsəd, istiqamət və nəticələri arasında müqayisələr aparılacaqdır. Sonda iki ölkədə valideyn məzuniyyəti ilə əlaqəli sosial siyasətdə aparılan islahatlardakı fərqlər oxucuların nəzərinə çatdırılacaqdır. Milli sosial siyasətdəki ənənələr və trayektoralar tədqiqatdakı empirikal araşdırmalarla interpretasiya olunacaqdır.

Sosial investisiya və gender bərabərliyi paradiqmalarının fərqli və oxşar cəhətləri

Sosial investisiya paradiqması əksər hallarda, neoliberal ideyalara əsaslanan rifah dövlət erasının uğuru kimi təsvir olunur. Sosial investisiya paradiqması yoxsulluq əleyhinə görülən tədbirlərə diqqət yetirir və əhalinin məşğulluq və əmək fəaliyyətini nəzərə alır. Əhalinin böyük bir qismi əmək bazarına cəlb olunmalı və əmək bazarında gedən dəyişikliklərə adaptasiya olunmalıdırlar. Rifah dövlətinin rolu ondan ibarət olmalıdır ki, əhalinin əmək bazarında uğur əldə etməsi üçün onlara bütün ömürləri boyu öyrənmə və erkən uşaqlıq dövründən təhsil alma vərdişi aşılanmalıdır. Bu istiqamətdə dövlətin hədəf qrupu qadınlar (xüsusilə də analar) olmalıdır. Hətta yaxşı təhsil almış qadınlar belə, əmək bazarından uzaqlaşdırılırlar və səbəb onların əsas məsuliyyətinin ailə və qayğı sferasından

ibarət olması göstərilir. Nəticədə, həm ailədə qayğı prosesində əsasən qadınlar iştirak edir və əksər uşaq qayğı mərkəzlərində də qadınlar çalışırlar.

Qadınların işləməsinə imkan verilməsi baxımından sosial investisiyalar paradiqması və gender bərabərliyi paradiqmasının prinsipləri çox vaxt üst-üstə düşür. Halbuki, gender bərabərliyi ideyası qadınların əmək qabiliyyətinin artırılması ideyasına daha çox önəm verir. Gender bərabərliyi geniş termdir və müxtəlif kontekstlərin müxtəlif aspektlərini özündə ehtiva edir. Rifah dövlət kontekstində gender bərabərliyi paradiqması Nənci Freyzerin konsepsiyasına əsaslanır. Nənsi hesab edir ki, rifah dövlətləri gender bərabərliyini əldə etmək üçün qarşıdurma strategiyalarını uğurlu işləməlidirlər və “yenidən bölüşdürmə - yenidən tanıtma dilemması” da bu diskussiyada öz yerini almalıdır. Müəllif “yenidən bölüşdürmə” dedikdə təbii sərvətlərin genderlər arasında ədalətli şəkildə bölünməsinə, tanıtma dedikdə isə qadına qadın işi kimi sırımın ödənişsiz ev işlərinə yenidən diqqət etməyi nəzərdə tutur.

Bir tərəfdən, ödənişli və ya ödənişsiz təbii resursların bölünməsinə yenidən baxılmalıdır və bu sərvətlər qadınlar və kişilər arasında bərabər bölünməlidir. Bura həmçinin gəlirlər, asudə vaxt və güc amili də daxildir. Yenidən bölüşdürmə strategiyasında “genderi biznesdən ayırmaq” prinsipi nəzərə alınmalıdır, çünki bu kateqoriya insanın sosial statusunu təyin edir. Digər tərəfdən də, qadınların ənənəvi işi dünyaya tanıdılmalıdır, çünki əsrlərdir ki, ödənişsiz ev işləri qadınlara qadın işi kimi sırımışdır. Bu iki kateqoriya – yenidən bölüşdürmə və yenidən tanıtma genderlərə yenidən nəzər salmağa vadar edir, əks halda genderlər əks istiqamətlərə yönəldilir (Fraser, Nancy, 1997).

Bu strategiyalar göstərir ki, gender bərabərliyini əldə etmək üçün sosial investisiya paradiqmasına müxtəlif yanaşmalar tətbiq etməq lazımdır. Yenidənbölüşdürmə strategiyası qismən sosial investisiya ideyasına uyğun gəlir. Qadının əmək bazarında iştirakı hər iki yanaşmada müdafiə olunur. Əgər qadın və kişilərin asudə vaxt və güc resurslarına bərabər əlverişlikləri olarsa və ya ödənişsiz əmək genderlər arasında bərabərbölünməzsə, bu sosial investisiya məqsədləri deyil, gender bərabərliyi paradiqmasının bir hissəsi olar.

Tanıtma strategiyası sosial investisiya paradiqması ilə daha çox ziddiyyət təşkil edir. Sosial investisiya ödənişsiz ev işlərini daha yüksək dəyərləndirir və qadınların bu işə daha çox enerji sərf etməsini və bu səbəbdən də qadınların ödənişli işlərdə böyük pullar qazana bilmədiklərini diqqətə çatdırır. Freyzerin gender bərabərliyi anlayışında cəmiyyətdə ödənişsiz əmək (əsasən qadınların ailə, qayğı sferələrindəki gördükləri işlər nəzərdə tutulur) daha çox önəm daşıyır. Ümumilikdə, sosial investisiya strategiyasında androsentrik dünyagörüşü o qədər də çox şübhə altına alınmır, yəni mütləq gender bərabərliyi o qədər də çox tələb olunmur. Burada gender tamamlayıcı model daha çox ön plana çıxarılır, genderlər daha çox səriştəli olduqları əmək sahəsində fəaliyyət göstərirlər.

Gender bərabərliyi, yoxsa sosial investisiya? Valideyn məzuniyyəti qanunun analitik strukturu

Yuxarıda deyildiyi kimi sosial investisiya paradiqmasında və gender bərabərliyi paradiqmasında qismən də olsa, uyğun gələn cəhətlər vardır. Hər iki paradiqma qadınları yüksək faizlə əmək sferasına cəlb etməyin tərəfdarıdır, lakin burada səbəblər fərqlidir: sosial investisiya paradiqması insan kapitalı kimi analardan istifadə etməyi dəstəkləyir və burada əsas məqsəd ailədə yoxsulluğu azaltmaq və onların müavinətlərdən asılılığını aşağı salmaqdır. Gender bərabərliyi paradiqması isə əksinə sosial ədalətin ümumi səviyyəsini inkişaf etdirməkdən daha çox gəlirlərin bərabərləşməsinə tərəfdarıdır. Gender bərabərliyi paradiqmasında hesab edilir ki, əgər əmək sferasında genderlər arasında bərabərlik gözlənilsə və genderə görə seqreçasiya aradan qaldırılsa, sosial ədalət bərpa olunar.

Valideyn məzuniyyəti ilə əlaqədar sosial investisiya və gender bərabərliyi paradiqmasının analitik şəbəkəsi

Sosial Investisiya	Gender bərabərliyi
Siyasətin məqsədləri – qadınların əmək bazarına inteqrasiyasını artırmaq;	qadınların əmək bazarına inteqrasiyasını artırmaq və xidmət sahəsində kişilərin sayını artırmaq;
Ailədə yoxsulluq səviyyəsini və ailənin müavinətdən asılılığını azaltmaq;	Qadın və kişilər arasında gəlir fərqlərini və qadınların kişi partnorlarından maliyyə asılılığını azaltmaq;
Doğum tarifi artırmaq,	Xidmət işlərinin tanınması;
Siyasi vasitələr - Əmək haqqı ödənilməklə qisməddətli valideyn məzuniyyətləri;	Əmək haqqı ödənilməklə qisməddətli valideyn məzuniyyətləri;
Valideyn məzuniyyəti dövründə valideynə qismən işləmək imkanını yaratmaq;	Valideyn məzuniyyəti dövründə valideynə qismən işləmək imkanını yaratmaq; Heç bir zaman xidmət sferasında əmək fəaliyyəti olmayan valideynlər üçün də şərait yaratmaq (xüsusilə heç vaxt bu sahədə təcrübəsi olmayan atalar üçün) Müştərək valideynlik üçün stimullar yaratmaq (məsələn, ödənilməklə şərti ilə valideynlik məzuniyyətinin müddətinin artırılması)

Bundan əlavə, sosial investisiya paradiqmasında müavinətlərin verilməsində məqsəd doğum tarifinin artmasıdır, çünki əhalinin əsas təbəqəsi yaşlıdır. Bu gender bərabərliyi paradiqmasında nəzərdə tutulmamışdır. Burada digər bir məqsəd də xidmət işinin qiymətləndirilməsidir. Hər iki paradiqmada siyasi üsullar üst-üstə düşür. Uşağa qayğı məqsədilə götürülən qısa məzuniyyət anaya işi tərk etmə imkanı verir. Bu, hər iki paradiqmada mövcuddur. Qısamüddətli valideyn məzuniyyəti hər iki paradiqmada vardır və bu analara övladları ilə evdə qalmaq imkanı yaradır. Valideyn məzuniyyəti zamanı maaşın verilməsi hər iki paradiqmada nəzərdə tutulmuşdur, lakin paradiqmalarda məqsədlər fərqlidir: birində ailə yoxsulluğunun qarşısını alma (sosial investisiya); digərində isə xidmət işi təqdim olunur və qadınların maliyyə asılılığı azalır (gender bərabərliyi). Siyasi üsullar əsasən xidmət işlərinə hədəflənmişdir və gender bərabərliyi perspektivi ilə rəqabətdədir və onlar sosial investisiya paradiqması ilə tam üst-üstə düşür.

Sosial investisiya paradiqması da xidmət işinin əhəmiyyətini azaltmır, sadəcə bu işin aşağı qiymətləndirilməsi məsələsinə tənqidi yanaşmır. Ümumiyyətlə, sosial investisiya paradiqmasında bu məsələyə diqqət yetirilmir. Ona görə də sözün düzü, sosial investisiya paradiqmasına nisbətən gender bərabərliyi paradiqmasında valideynlik məzuniyyətinə gedənlərə ödəniş etmək daha çox dəstəklənir.

Gender bərabərliyi paradiqması qadın və kişilərin valideynlik məzuniyyətini ya müştərək keçirməyin, ya da bərabər şəkildə bölüşməyin tərəfdarıdır, məsələn, hər iki valideyn öz aralarında razılaşaraq natamam iş saatları ərzində çalışa bilərlər.

Bildiyimiz kimi, İsveçdə gender bərabərliyi paradiqması son onilliklərin gender bərabərliyi siyasətinin əsas qaynağıdır, lakin Almaniyada buna bənzər fikirlər lap son dövrlərdə səslənməyə başlamışdır. Ona görə də valideyn məzuniyyətinin önəmliyi perspektivindən gender bərabərliyi paradiqmasında istər məqsəd olsun, istər siyasi üsul olsun, istərsə də nəticə olsun bu, İsveç rifah dövlətində daha çox qabardılır.

Sosial investisiya kontekstində valideyn məzuniyyətinin tənzimlənməsi və gender bərabərliyi paradiqması.

1974-cü ildə İsveçdə artıq əmək haqqını əvəz edən valideyn sığortası (föräldraförsäkringen) ideyası təqdim olunmuşdur. Gender bərabərliyi və qadınların ödənişli işlərdə çalışma haqları, həmçinin uşaqlar üçün dövlət uşaq qayğı qurumları İsveç Sosial Demokratik Partiyası tərəfindən təklif olunmuşdu. Bundan sonra, valideyn məzuniyyəti müddəti 180 gün oldu və mövcud gəlirin 90%-ini məzuniyyətdə olan valideynə ödəmə təklif olundu. Bu tarif və məzuniyyət müddəti son onilliklər ərzində bir neçə dəfə dəyişmişdir. Nəticədə analıq sığortası valideynlik sığortası adı ilə əvəz olundu (SOU, 2005:73). Beləliklə, əvvəllər uşaqlara qayğıda anaların müstəsna rolunu diqqətə çatdıran sığortada, bu məsələdə

atalarının rolu və məsuliyyətini tanıması istiqamətində əhəmiyyətli dəyişikliklər olundu.

Bu gün İsveçdə valideyn məzuniyyətinin müddəti 13 aya çatdırılmışdır və mövcud maaşın 80%-i (bəzən bu bir az da artıq ola bilər) civarında valideyn məzuniyyətin dövründə uşağa baxan valideynə pul ödənilir. Əmək haqqının bu şəkildə ödəməklə əmək bazarında iş yerləri və karyera statusu qorunub saxlanılırdı. Bu əmək haqqı əvəzi xarakteri ilə əmək bazarında iştirak edən karyerlərin statusu qorunur.

Bu prinsip maksimum hesabla ölçülür və hər il inflasiyaya, qiymətlərə və gəlirlərə görə dəyişir. 2008-ci ildə maksimum valideyn sığortası təxminən ayda 1860 avroya qədər yüksəlmişdi (Försäkringskassan 2010, 19). Ödənişli valideyn sığortasının ikinci komponenti (*grundnivå-ilk mərhələ*) universal sabit gəlirdir: İsveçdə hansı yerdə işləməsindən asılı olmayaraq, valideyn məzuniyyəti üçün ödəniş ən azı 800 avrodur.

Valideyn məzuniyyəti dövründə valideynlərə natamam ştatda işləmə təklif olunur. Belə imkana sahib olan valideyn həm iş vərdişlərini yadırgamır, həm də evdəki monoton həyat tərzindən yorulmur. Bəzən hər iki valideyn eyni vaxtda natamam ştatda işləyir, günün qalan hissəsini övladlarına baxırlar. İsveçdə hər iki valideyn üçün üçaylıq məzuniyyət nəzərdə tutulur. Vaxtında götürülməyən valideyn məzuniyyətini sonradan götürmək olmaz. Bu haqda təkliflər vaxtaşırı verilir, birinci dəfə 1995-ci ildə, ikinci dəfə 2002-ci ildə və üçüncü dəfə 2016-cı ildə bu belə təkliflər verilmişdi (Yenə orada). Əgər digər valideynlə müştərək qəyyumluğu olan tək valideyn də vaxtında məzuniyyətini götürməyibsə, məzuniyyətin vaxtı keçibə, o bu məzuniyyətə heç bir iddia edə bilməz. Bu qanunun belə tənzimləməsi İsveçdə dəfələrlə müzakirə mövzusu olsa da qanunda dəyişiklik olunmadı (SVT 29/12/2015).

2008-ci ilin iyulundan valideynlər valideyn məzuniyyətlərini öz aralarında bərabər şəkildə bölüşməyə başladılar, valideyn sığortalarından istifadə etdilər və onlar bunu *gender bərabərliyi bonusu (jämställdhetsbonus)* adlandırdılar. Bu məzuniyyət bərabər bölünərsə, onlar *gender bərabərliyi bonusu* ala bilərlər. Bunun həcmi maksimum 1500 avro ola bilər (ISF, 2012).

Almaniyada ödənişli valideyn məzuniyyəti (*Elterngeld*) 2007-ci ildən verilir (Henninger, Annette and eds, 2008). Bundan əvvəl valideynlərə iki il ərzində çox kiçik bir məbləğ verilirdi. Lakin İsveçdə bunun əksi idi, çünki ailə yoxsulluğunu aradan qaldırmaq üçün onlara universal sabit bir məbləğ verilirdi. Valideynlərə məzuniyyət üçün müavinət 14 ay müddətində verilirdi və İsveçlə müqayisədə bu, Almaniyada daha mürəkkəb şəkildə həyata keçirilir. Burada tarif dəyişkəndir, aylıq müavinət 65 %-dən yuxarı olarsa, bu, 1240 avro və ondan yüksək ola bilər. Bəzən bu, 100 % də ola bilər, 1000 avro və ya ondan da az ola bilər. Bundan əlavə, Almaniyada valideyn məzuniyyətinin ödənişi 1800 avronu keçə bilməz, İsveçdən

fərqli olaraq bu Almaniyada məbləğ sabitdir. Almaniyada valideyn məzuniyyəti üçün verilən müavinət maksimum həddi aşmamalıdır: əgər çütlüyün aylıq gəliri 42,000 avrodursa və ya tək valideynin aylıq gəliri 21,000 avrodursa, valideyn məzuniyyətinə görə müavinət verilmir. İsveçdə isə belə bir absolyut maksimum mövcud deyildir. Almaniyada əgər valideyn məzuniyyəti iki ay ərzində götürülməmişdirsə, sonradan buna iddia qaldırıla bilməzlər. Tənha ananın 14 ay analıq məzuniyyəti götürmək haqqı vardır (Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend 2012).

Almaniyada 300 avroluq universal sabit gəlir tarifi (*Mindestelterngeld*) var. Almaniyada bu gəlirdən vergi tutulmur, İsveçdə isə bu gəlirdən vergi tutulur (Yenə orada). Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, vergini hesablayanda valideyn müavinəti də digər ailə gəlirlərinin üstünə əlavə olunur.

2015-ci ildən Almaniyada valideyn müavinəti plus (*Elterngeld Plus*) tətbiq olunur. Tam olmayan ştatda çalışan valideynlər valideyn müavinətini 28 aya qədər ala bilərlər. Burada əsas diqqət valideyn məzuniyyətinin valideynlər arasında necə bölüşməsinin üzərinə qoyulmalıdır. Ona görə də partnerluq bonusu mövcuddur. Tam ştatda işləməyən valideynlər dörd aylıq valideyn məzuniyyətini də götürə bilərlər (Yenə orada).

Deyilənlərdən belə nəticə çıxır ki, Almaniya ilə İsveçdə valideyn məzuniyyətinin tənzimlənməsi arasında analogi məqamlar çoxdur. Hər iki ölkədə valideyn məzuniyyəti iş yerləri olanlar üçün daha sərfəlidir. Hər iki ölkədə valideyn məzuniyyəti bir ildən bir az çoxdur. Hər iki valideyn məzuniyyət götürə bilər, lakin bir neçə ay bu, ata üçün rezerv olunur ("daddy months"). Bu yanaşmalarda sosial investisiya paradiqması, gender bərabərliyi paradiqması və ya hər ikisi əsas götürülür? Az da olsa, İsveç və Almaniya valideyn siyasətində fərqlilik var. Müavinətin ödənilmə mexanizmində, məzuniyyətin müddətində, daha çox sosial investisiya paradiqmasından və ya gender bərabərliyi paradiqmasından istifadə olunmasında? Hər iki ölkədə qadınlar doğuşdan əvvəl və ya sonra ödənişli işlərdə çalışmağa həvəsləndirilirlər və onların məzuniyyət müddətindəki maliyyə vəziyyətləri müqayisə olunur. İlk baxışdan İsveçdə valideynlik məzuniyyəti daha sığortalı görünür, Almaniyada valideyn məzuniyyət gəlirindən vergitutmanı nəzərə alsaq, valideyn məzuniyyəti sığortası daha zəif görünür.

Əmək bazarında iştirakı olmayanların sabit gəlirini xarakterizə etmək bir az çətinidir. Atalıq məzuniyyət ayları (daddy months) aydın şəkildə gender bərabərliyi paradiqmasına uyğundur, çünki bu məzuniyyət ataları uşaqlarının qayğı prosesində iştirak etmələrinə həvəsləndirir. Xidmət sahəsinin yenidən təşkili siyasət vasitəsilə dəstəklənir. Bu yenidəntəşkilə İsveç dövləti pionerlik edir, çünki bu ölkədə üçaylıq məzuniyyət məsələsi çoxdan tətbiq olunur.

Bu iki ölkə arasındakı fərqlərə nəzər salsaq, Almaniyada maaşın komponenti hesab olunan aşağı-maaş bonusu mövcuddur və bundan 1000 avrodan aşağı gəliri olanlar daha çox bəhrələnilər. Qadınlar bu qrupda daha aydın təmsil olunurlar (Voss and Weinkopf, 2012:10). Almaniya rifah dövlətində anaların əmək bazarına inteqrasiyası, qadın və gəlirin yenidən təşkili məsələsinə bu şəkildə yanaşması kişilərlə qadınların gəlirləri arasındakı fərqi azaldır. Bu azmaşlı ailələrin yoxsulluqlarının qarşısını alır. Ona görə də bu komponent Almaniyada valideyn sığortasına dəstək oldu və burada sosial investisiya paradiqmasına nisbətən gender bərabərliyi paradiqması daha da gücləndi. Gender bərabərliyi perspektivindən bu yanaşma ambivalent (ikili) xarakter daşıyır və bu yanaşma anaların karyeralarının stabilləşməsinə aparır çıxarır, çünki ana/qadın çox vaxt ailənin ikinci dərəcəli çörək qazanananı kimi qiymətləndirilir. Maliyyə durumu həssas olan ailələrdə az gəlirli ana evdə qalır, 100 % maaşını alır, lakin yüksək qazancılı ata uşağa görə məzuniyyətə çıxırsa, o maaşın 65 %-ini alır. Bu bonus nəticədə qayğı göstərən ananın maliyyə durumunu yaxşılaşdırır və ananın karyerasında rolunu möhkəmləndirir. Aşağı maaş bonusu “transformativ” deyil, “pozitiv” üsul adlandırıla bilər, çünki bu qadının maddi durumunu yaxşılaşdırsa da gələcəkdə bu, gender bərabərliyi ilə nəticələnmir (Fraser, Nancy, 1997).

İsveçdə gender bərabərliyi bonusu və atalar üçün nəzərdə tutulan üç aylıq məzuniyyət sığortası gender bərabərliyi paradiqması ilə daha çox müşayiət olunur, çünki sosial investisiya paradiqması qadın və kişilər arasında mövcud olan ödənişli və ödənişsiz işin yenidən təşkilinə daha çox diqqət yetirir. Hər iki valideyn üçün bərabər məzuniyyət dövlətə baha başa gəlir. Almaniyada partnorluq bonusu yeni-yeni tətbiq olunur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 2017-ci ildə İsveçdə gender bərabərliyi bonusunun ləğv edilməsi nəzərdə tutulurdu, çünki Sosial Demokratlar bunun ləğvini tələb edirdilər və iddia edirdilər ki, bunun heç bir effekti yoxdur. İsveç Sosial Sığorta Təftiş komissiyası da bunu lazımsız hesab edirdi və ata və analar arasında məzuniyyətə görə verilən bonusun heç bir əhəmiyyəti olmamasını qeyd edirdi (newspaper, Dagens Nyheter, 16/09/2015). 2008-ci ildə qüvvəyə minən gender bərabərliyi bonusu vaxtı keçmiş hesab olundu, onun əvəzinə valideynlərə əlavə olaraq, 13,500 kron (\$1,629) birdəfəlik müavinət vermək qərarə alındı, lakin bu zaman verilən məzuniyyətin müddəti də nəzərə alınır. İsveçin Sosial Təhlükəsizlik naziri Annika Strandhall Dagens Nyheter qəzetinin müxbirinə verdiyi müsabiqədə fikrini belə davam etdirdi ki, “bu heç bir effekti olmayan çox böyük vəsaitdir”. Bundansa, atalara verilən əlavə məzuniyyət (iki ay əvəzinə üç ay) daha çox effekt verir.

Ümumilikdə, Almaniyada və İsveçdə valideyn məzuniyyəti və buna görə verilən müavinəti nəzərdən keçirəndə aydın olur ki, mövcud qanunlar hər iki paradiqmanın (gender bərabərliyi və sosial investisiya paradiqma) qarışıq forması ilə müşayiət olunur. Kiçik fərqlər mövcuddur: İsveçdə üç aylıq məcburi atalıq məzuniyyəti olduğu halda, bu, Almaniyada iki ay müddətinə nəzərdə tutulmuşdur. Həm də İsveçdə ödəniş tarifi daha yüksəkdir və bu da atalar üçün yaxşı stimuldur.

Almaniyada mövcud olan aşağı ödənişli bonus hələ də anaların təcəllik statusundan və anaların əmək bazarına olan ləng inteqrasiyasından xəbər verir.

Siyasətin məqsədləri

Tədqiqatda siyasi arqument və debatların empirikal təhlili siyasi prosesləri əks etdirən sənədlərə əsaslanır. İsveçdən bəhs edəndə ataların kvotasını müzakirə edən parlament görüşləri (2002/2016) və gender bərabərliyi bonusu (2008) təhlil olunur. Almaniyaya gəldikdə isə 2007-ci ildə tətbiq olunan ödənişli valideyn məzuniyyətinin tətbiqi (Deutscher Bundestag 2006a, 2006b, 2006c) və onun gələcək perspektivləri, xüsusilə 2016-cı ildə həyata keçirilən valideyn gəlirinə əlavəyə diqqət yetirilir (Deutscher Bundestag 2015, 2016).

2002-ci ildə İsveçdə valideyn məzuniyyətinin sığortası, digər şəxsə verilə bilməyən iki aylıq məzuniyyət yetərli hesab olunmadı və onu daha da inkişaf etdirmək ehtiyacı oldu. Uşağa qayğının ata və ana arasında bölüşdürülməsi insanlara daha ədalətli göründü və aidiyyəti orqanlara bu ideyanın üzərində işləmək təklif olundu, çünki bu həyata keçirilərsə, gender bərabərliyi siyasəti daha çox hiss olunardı. Təklif dövlətə Sosial Demokratlar tərəfindən verildi. Beləliklə, valideyn məzuniyyəti bir ay da uzadıldı. Atalıq məzuniyyətinə ikinci ayın əlavə olunması Ətraf Mühit Partiyası tərəfindən təklif olunsada bu, Sosial Demokratlar və Solçu Partiya tərəfindən daha çox dəstəkləndi (Auth, Diana, 2015).

İsveçdə atalıq məzuniyyətinin debatlarında atalar önəmli rol oynayrlar. Anaların əmək bazarına inteqrasiyasında sosial investisiya arqumentlərinə istinad etmirlər. Əksinə Ətraf Mühit Partiyası, Sosial Demokratlar Partiyası və Solçular Partiyası ataların uşaq qayğısı prosesində iştirakının əhəmiyyətindən daha çox danışırlar. Valideyn məzuniyyəti dövründə atalara verilən ikinci ay, uşaqlara qayğı prosesində dəstək kimi qiymətləndirildi, bununla onlar partnərləri ilə olan münasibətlərini daha da inkişaf etdirdilər (Riksdagens Protokoll 2000: 149; 152; 155).

Bu arqumentlər göstərir ki, anaların əmək bazarında iştirakının inkişafından başqa, gender bərabərliyi paradiqmasında qayğı işinin dəyəri və ataların bu prosesdə iştirak etməsinin əhəmiyyəti daha çox qabardılır. Atalara ikinci məzuniyyət ayının verilməsinə dəstək olan partiyalar bu məzuniyyətin atalar üçün olan önəmindən bəhs edirdilər, çünki bununla atalar da yorucu iş saatlarını övladları ilə keçirdikləri xoş zamanla əvəz edə bilərdilər. Belə valideyn sığortası İsveç üçün xarakterikdir və bununla da valideynlər övladlarının qayğı mərkəzlərində keçirdikləri vaxtın həcmi azaldılar.

Valideyn məzuniyyətinin atalıq dövrünün uğurla tətbiq olunması siyasi debatlarda tez-tez eşidilirdi. Bundan əlavə, atalıq məzuniyyəti gender bərabərliyi siyasətinin ən önəmli komponentidir və ailə siyasətinin ən əhəmiyyətli məqsədidir. Onlar açıq-aşın etiraf edirlər ki, onlar ataların uşaqlarına qayğı prosesində aktiv

iştirakından çox məmnundurlar, bu məsələdə güc tətbiq etməməyin tərəfdarıdır (Yenə orada, Səh. 139).

2016-cı ildə ictimaiyyət və siyasi elita üçaylıq ata məzuniyyətini müzakirəyə çıxartdılar. Bu dəfə Ətraf Mühit Partiyası, Sosial Demokratlar Partiyası, Solçular Partiyası və Liberal Partiya islahatlar aparmağı təklif etdi. Bir daha uşağa qayğı prosesində atanın iştirakının vacibliyi qeyd olundu (Riksdagens Protokoll 2015: 36). Hər dəfə gender bərabərliyinin əhəmiyyəti qeyd olunurdu, həmçinin ailədə və əmək bazarında gender bərabərliyinin əlaqəsi ön sıraya çıxarılırdı. Üçaylıq atalıq məzuniyyətini dəstəkləyirdilər (Yenə orada, Səh. 23). Solçu Partiya hətta iddia edirdi ki, valideyn məzuniyyətinin mükəmməlləşdirilməsindən ötrü hər iki valideynə bərabər müddətdə məzuniyyət götürmək imkanı verilməlidir və bu məzuniyyəti mütləq xarakterli etmək lazımdır, onu digər valideynə ötürmək olmaz (Yenə orada).

Üçaylıq atalıq məzuniyyəti həqiqətən gender bərabərliyi siyasətinə əsaslanır, çünki kişilər də uşağa qayğı prosesində iştirak edirlər, lakin onlar ailə sferasında tətbiq edilən bu islahatlara siyasi qərar verməklə nail olmaq istəmirdilər (Yenə orada). Solçu Partiyaya görə bu arqument ailənin azadlıq seçimini dəstəkləyir və göstərilir ki, ailə seçimləri birbaşa və ya dolayısı ilə bir qədər məhdudlaşdırılmışdır, məsələn, onsuz da qadın və kişilərin əmək haqqının ödənişində fərq mövcuddur ki, bu da qadının təcəhlik statusuna səbəb olur (Yenə orada). Belə arqument açıq-aydın daha çox gender bərabərliyi paradixmasından qaynaqlanır, çünki sosial investisiya paradixması ailədə güc bərabərsizliyi probleminə yol açır. Sosial Demokratların nümayəndələri hesab edirlər ki, gender bərabərliyi bonusu kimi maliyyə siyasəti konservativdir, o, gender bərabərliyinə siyasətinə zəif təsir göstərir. Atalıq məzuniyyətinin gender bərabərliyi siyasətinə təsiri daha hiss olunandır (Yenə orada). Müqayisədə üçaylıq atalıq məzuniyyəti sosial investisiyanın məqsədlərindən daha çox gender bərabərliyi məqsədlərinə xidmət edir. Partiya nümayəndələri dəfələrlə qeyd etmişlər ki, uşaqlara qayğı ilə əlaqədar ataların əmək bazarındakı iştirakında verdikləri fasilə əmək bazarında gender bərabərliyini daha çox hiss etdirir, çünki gender bərabərliyinin mərkəzində duran siyasət iqtisadiyyatda gender bərabərliyinə nail olmaqdır. İqtisadi asılılığı az olan qadının gender bərabərliyinə gedən yolu qısalır, bu qadınların əmək bazarında rəqabət gücünü artırır (Yenə orada).

2008-ci ildə Konservativ Koalisiya moderatorları, Liberal Partiya, Xristian Demokratlar Partiyası və Mərkəzi Partiya gender bərabərliyi bonusunu təklif etdilər. Konservativ Koalisiya vurğulayır ki, onlar ailələri güclə müəyyən bir çərçivəyə salmaq istəmirlər, onlar sadəcə ailədə elə bir kontekstin tərəfdarıdır ki, ailə valideyn məzuniyyəti ilə əlaqədar özlərinə uyğun yolu seçə bilsin (Riksdagens Protokoll 2007: 74). Ümumiyyətlə, moderatorlar gender bərabərliyindən bəhs edəndə anaların işləmə qabiliyyətini və karyera imkanını nəzərdə tuturlar

(Regeringens proposition 2007: 12, 15) və arqumetlər həm gender bərabərliyi, həm də sosial investisiya paradigmasından qaynaqlanır.

Almaniyada hal-hazırkı valideyn məzuniyyəti qanunu 2005-ci ildən qüvvəyə minmişdir. Bu təklifi Xristian Demokratlar və Sosial Demokratların Böyük Koalisiyası vermişdir. Düzdür, Xristian Demokratlar seçki zamanı uşaq-bonusu haqqında iddia etdilər, lakin Almaniyada əvvəlki hakimiyyətdə olan Sosial Demokratlar maaş şəklində ödənilən valideyn məzuniyyətin sxem və hesabatını hazırladılar. Sxemdə İsveç modeli əsas götürüldü (Rürup and Gruescu 2003). Yeni Xristian Demokratların hakimiyyəti dövründə də Ailə naziri yenidən Sosial Demokratların dövründə təklif olunan ödənişli valideyn məzuniyyəti layihəsini gündəmə gətirdi.

Ödənişli valideyn məzuniyyətinin tətbiqi üçün əsas arqumentlər aşağıdakılar idi:

- (1) *uşağın bir yaşına qədər ailənin yetərli gəlirinin sığortası;*
- (2) *anaların əvvəlki iş yerlərinə qayıtması, iş kontraktı və uşağa qulluğu yaxşılaşdırmaq;*
- (3) *ataların uşağa qayğı prosesində iştirakını inkişaf etdirmək;*
- (4) *müxtəlif ailə məsələlərin planlaşdırılmasında və uşağa qayğının bölüşdürülməsində seçim azadlığı;*
- (5) *Almaniyadakı uşaq doğumunun aşağı olmasını əldə əsas götürüb, insanları valideyn olmağa və daha çox uşaq dünyaya gətirməyə həvəsləndirmək (Deutscher Bundestag 2006a; see also: Fleckenstein 2011; Henninger et al. 2008).*

Ümumiyyətlə, izahlı memorandum sosial investisiya arqumentləri ilə xarakterizə olunur, lakin gender bərabərliyindən də bəhs olunur. Bir çox hallarda, memorandum ailələrə, ana və atalara şamil olunur. Qadınlar çox vaxt təzyiqlə məruz qalırlar (iş yerlərində məşğulluq fasiləsi, əmək bazarına yenidən daxil olma, karyerada uğursuzluqlar və yaşlılar arasında yoxsulluq halları). Bir məsələyə də diqqət etmək lazımdır ki, hər iki genderə ayrıca müraciət olunur, lakin fərq orasındadır ki, analara eyni zamanda işlə ailə məsuliyyətinin öhdəsindən gəlmək tələp olunursa, kişilərə (atalara) tək cə karyera məsuliyyəti tələp olunur. Bəzən kişiləri də qayğı məsuliyyətinin öhdəsindən gəlməyə həvəsləndirirlər (Yenə orada).

Xristian Demokratlar öz təkliflərini digər partiya opponentlərindən müdafiə etmək və ya bəraət qazandırmaq üçün müxtəlif arqumentlərdən istifadə edirdilər. Müxtəlif ailə modelləri bir tərəfdən, ailədə iş növlərinin kim tərəfindən yerinə yetirilməsinə qarışmamağı dəstəkləyir, digər tərəfdən, insanların gender bərabərliyi siyasətini nəzərə almaqla, ailə və iş növlərində nələrə üstünlük vermələrinə diqqət etməyi tövsiyə edirdi (Yenə orada). Seçimlər və gender bərabərliyi burada iç-içə girir. Beləliklə, ictimaiyyət və siyasi elita kifayət qədər müzakirə etməsə də ailədaxili tapşırıqların yerinə yetirilməsində və gender bərabərliyinin gözlənilməsində kifayət qədər konfliktli situasiyalar meydana çıxır. Ata və anaların seçimləri bir-biriləri ilə

ziddiyyət təşkil etməməlidir. Bəzən də əmək bazarında gender diskriminasiyasını aradan qaldırmaq istiqamətində daha diqqətli olan dövlət, gender bərabərliyi qanunu yenidən işləmək üçün birtərəfli mövqe nümayiş etdirmir, onlar ev işlərinin yerinə yetirilməsi dedikdə çox vaxt qadınları nəzərdə tuturlar.

Bundan əlavə, çox vaxt insan kapitalının itirilməsindən şikayət edilir: anaların əmək bazarını tərk etməsi, professional potensial və vərdişlərin itirilməsi ilə nəticələnir ki, bu da cəmiyyətdə yeni problemin meydana gəlməsinə, əmək bazarında kvalifikasiyalı personalların çatışmazlığına səbəb olur (Yenə orada). İqtisadi müstəqillik və fasiləsiz professionallıq iqtisadiyyatın güclənməsinə təkan verən amillərdəndir. Dövlət anaların əmək bazarına qayıtmasına şərait yaratmalıdır. Çox az parlamentari ödənişli valideyn məzuniyyəti üçün önəmli olan amili, anaların iqtisadi müstəqilliyini dəstəkləyir.

Almaniyada uşaq doğumu faizinin aşağı olması məsələsi müxtəlif partiyalar tərəfindən müxtəlif vaxtlarda gündəmə gətirilir. Maliyyə təhlükəsizliyi və iş həyatındakı fasilələr tez-tez müzakirə olunur və partiya nümayəndələrinin iddialarına görə bunlara bilavasitə maaş əvəzi müavinətlər səbəb olur (Deutscher Bundestag 2006a, 1889). Valideyn məzuniyyətinin ödənişli olması dünyaya uşaq gətirməyə tərəddüd edən valideynlərə bu barədə qərar verməyə yardım edir ki, bu da demoqrafik problemin müsbət həllinə təkan verir (Yenə orada).

Valideyn məzuniyyətində atanın müstəsna rolunu daha çox vurğulayan İsveçdəki debatlardan fərqli olaraq, Almaniyada valideyn məzuniyyəti ilə əlaqədar kvotalar haqqında ziddiyyətli müzakirələrə təsadüf olunur. Bunu həm ictimaiyyət, həm də siyasət nümayəndələrinin müzakirələrində müşahidə etmək mümkündür. Bəzi konservativ siyasətçilər ataların kvotalarını “*uşaq bezlərinin dəyişilməsində volunter xidmət*” (*Wickelvoluntariat*) adlandırırlar və dövlət paternalizmini tənqid edirlər. Parlament debatlarında atalara verilən mütləq ikiaylıq məzuniyyəti ataların aktiv fəaliyyəti kimi də qiymətləndirirlər. Xristian Demokrat Ailə naziri vurğulayır ki, kompaniyalar atalardan gözləntiləri bir də götür-qoy etməlidirlər, bu istiqamətdə pozitiv nəticələr əldə etmək üçün yanaşmalarda dəyişikliklər etmək vacibdir (Yenə orada).

Sosial Demokratlar parlamentdə gender bərabərliyi kontekstində yeni valideyn müavinətləri barədə debatlarla üstünlük verdikləri halda, Xristian Demokratlar ailədaxili seçimi daha önəmli hesab edirdilər (Yenə orada). Sosial investisiya paradigmasına görə anaların əmək bazarında iştirakının təmini kimi iqtisadiyyata dair arqumentlər tamamilə üstünlük təşkil edir.

Maaşı əvəz edən müavinət və onun anaların yenidən işə qayıtması üçün olan əhəmiyyəti ictimaiyyət tərəfindən yaxşı qarşılandı, lakin solçular bu müavinətin azlığından şikayət etdilər. Onlar təsdiq edirdilər ki, bu tələbələri, sosial təzminatdan asılı olanları və aztəminatlı ailələri diskriminasiya edir. Çoxsaylı

siyasətçilər də qeyd edirdilər ki, uşaq qayğı mərkəzləri çatışmır və bu səbəbdən də, valideyn məzuniyyəti bitəndən sonra valideynlər problemlərlə üzləşirlər.

On il sonra, valideyn müavinətlərinə əlavə və partnerluq bonusu sosial vəziyyətə az da olsa, təsir etdi. Ataların kvotası və anaların iş yerlərinə qayıtmalarının dövlətin dəstəkləməsi ictimaiyyət tərəfindən yüksək səviyyədə qarşılandı. Ona görə də, Xristian Demokratlar və Sosial Demokratlar ailə seçimi arqumentini partnerluq və valideynlərin yardımlaşması arqumenti ilə əvəz etdilər. Eyni zamanda, yüksək keyfiyyətli işçi məsələsi hələ də öz əhəmiyyətini itirməmişdi. İslahatlar vaxtı ödənişli valideyn məzuniyyətinin tətbiqi gender bərabərliyi arqumenti ilə müşayiət olundu (Yenə orada).

Müxtəlif siyasi məqsədlər müxtəlif nəticələrə gətirib çıxarır?

Əgər Almaniyada deyil, məhz İsveçdəki debatlarda söylənilən gender bərabərliyi ödənişli və ödənişsiz əməyin bərabər bölünməsinə gətirib çıxarırsa, o zaman sosial investisiya paradıqması öz əhəmiyyətini itirir. Hazırda Almaniyada əksər atalar ödənişli valideyn məzuniyyətini götürürlər. 2013-cü ildə atalar üçün nəzərdə tutulan ikiaylıq məzuniyyət qüvvəyə minəndən sonra demək olar ki, ataların üçdə biri ödənişli valideyn məzuniyyətini götürdülər. 2007-ci ildə bu rəqəm cəmi 18 % təşkil edirdi. İslahatdan əvvəl cəmi 3.5 % ata bu məzuniyyətdən istifadə edirdi. Almaniyada ataların 80 %-i ikiaylıq atalıq məzuniyyətindən istifadə edir, cəmi 6 % ata birillik valideyn məzuniyyəti götürür. Orta atalıq məzuniyyəti təxminən üç aydır (Statistisches Bundesamt, 2012, 2015b; a).

İsveç ailələrində 90 % ata valideynlik məzuniyyətini götürür. Hətta əvvəlki illərin statistik göstəricilərinə nəzər salınsa, Almaniya ilə müqayisədə valideyn məzuniyyətini götürən İsveç atalarının faizinin daha çox olduğunu müşahidə etmək olar. İlk atalıq məzuniyyətinin tətbiqindən altı il keçəndən sonra 2001-ci ildə ataların üçdə biri valideyn məzuniyyətini götürdü. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, İsveçdə valideynlik məzuniyyətinin formatı çox rahatdı və uşağın səkkiz yaşı tamam olana qədər bu məzuniyyəti götürmək olar və 2001-ci ildə İsveçdə ataların təxminən 50 %-i bu məzuniyyətdən istifadə etmişdilər (Ericson et al., 2012). Hələ də Almaniyada analar daha çox məzuniyyət götürürlər. 1974-cü ildə valideyn sığortası yeni tətbiq olunanda yalnız 0.5 % ata valideyn məzuniyyətindən istifadə edirdi. Bununla da hər iki ölkədə valideyn məzuniyyətinə çıxan ataların sayında artım vardır, lakin bu faiz İsveçdə daha yüksəkdir. Əlbəttə bunun belə olmasının əsas səbəbi İsveçdə valideyn məzuniyyətində ataların iştirakının tətbiqinin nisbətən erkən başlamasıdır.

İsveç Sosial Sığorta Təftiş Komissiyası yaxınlarda tədqiqat aparmışdır, bu tədqiqat ikinci partner ayı və bərabərlik bonusunun tətbiqinin təsirini təhlil etməyə kömək edir. Atalara ikinci məzuniyyət ayının verilməsi atalarda valideynlik məzuniyyətinə münasibəti dəyişmişdir və onlar uşaqları ilə təxminən 42-49 gün evdə qalırlar.

Qeyd olunmalıdır ki, məzuniyyətin bir ay da uzadılması islahatın kontekstində məsələnin məğzinə tam başqa bir mənzərə vermişdir; anaların da məzuniyyət günləri uzadılmışdır, bu 270 gündən 280 günə qaldırılmışdır. Daha sonrakı qanunda atalara verilən məzuniyyət 26 gündən 36 günə qədər artırılmış, analara verilən məzuniyyət isə 320 gündən 295 günə salınmışdır (ISF, 2012). Bərabərlik bonusunun qadın və kişilərin götürdükleri məzuniyyətə heç bir təsiri yoxdur.

Tədqiqat göstərir ki, anaların iş yeri və ataların uşaq qayğı prosesində iştirakının arasında böyük əlaqə vardır: çoxsaylı ana işlədikə, çoxsaylı ata valideyn məzuniyyəti götürür. İsveç valideynləri valideyn məzuniyyətində olduqları dövrü də əmək fəaliyyətinin bir hissəsi hesab edirlər, lakin İsveç və Almaniyada anaların əmək bazarında iştirakını rəqəmlərlə müqayisə etmək çətindir. Sözsüs ki, İsveçdə qadınlar əmək bazarına daha çox inteqrasiya olunmuşlar. İsveçdə 1995-2011-ci illərdə qadınların əmək bazarında iştirakı stabil idi (75 %), tam ştat işləməyən qadınlar 1995-ci ildə 24 %, 2011-ci ildə isə 18 % civarında idi. Almaniyada qadınlar əmək bazarına daha az inteqrasiya olunmuşdular, lakin toxunulan dövrdə Almaniyadakı qadınların da əmək bazarında iştirak faizi artmışdı, bu 60 %-də 70 %-ə qədər yüksəlmişdi. Lakin tam ştatda işləməyən qadınların da sayında artım müşahidə olunurdu (Organisation for Economic Co-operation and Development 2012, 225, 238).

Altı yaşdan kiçik uşağı olan anaların əmək bazarında iştirak faizi gözlənildiyindən də çoxdur: bu, 2014-cü ildə Almaniyada 68 % və İsveçdə 77 % civarında idi. İki ölkədə tam ştatda işləyən anaların faiz fərqləri mövcuddur: İsveçdə kiçik uşaqla tam ştatda işləməyən qadınlar 40 %, Almaniyada isə 65 %-dir (Eurostat 2015a, b). Almaniyada valideyn müavinət islahatından sonra vəziyyət belədir: kiçik yaşlı olan anaların əmək bazarına inteqrasiyası artmışdır. Milli Evaluasiyanın apardığı tədqiqata görə 1996-cı ildə üç yaşından aşağı uşağı olan 26 % ana işləyirdi. 2011-ci ildə bu qadınların sayı 31,5 %-ə qədər artmışdır, lakin bu qadınların təxminən 70 %-i tam ştatda işləmirlər (Keller and Haustein, 2012).

Ödənişli valideyn məzuniyyəti ilə əlaqəli islahatlara nəzər salanda, hər iki paradiqmanın məqsədlərinin necə tətbiq olunduğu müşahidə olunur. Almaniyada anaların işləmə tarifi artmışdır və İsveçdə isə natamam ştatda işləyən qadınların sayı azalmışdır. Bundan əlavə, gender bərabərliyi perspektivindən kişilərin uşağa qayğı prosesində iştirakı artmışdır. Ataların kvotası uğurla həyata keçirilmişdir. Yəni də qeyd etmək lazımdır ki, valideynlər arasında bölüşdürülmüş uşaq qayğısı məsələsi İsveçdə daha uğurlu şəkildə həyata keçirilmişdir.

İsveç və Almaniyada ödənişli valideyn məzuniyyəti sahəsində aparılan tədqiqatlara nəzər salanda aydın olur ki, sosial investisiya və gender bərabərliyi paradiqmasında orta qəhətlər çoxdur, xüsusilə də anaların iş yerləri və valideynlər arasında uşağa qayğının bölüşdürülmə ilə əlaqədar məsələlərdə oxşar məqamlar vardır. Sosial investisiya siyasəti daxilində bəzən bərabərlik məqsədləri qeyri adekvatdır:

qayğının mahiyyətində zaman və maliyyə, karyerada və evdə ana və ata valideynlik öhdəliklərinin bölünməsi mənasında. Sosial investisiya paradiqması qadının öz uğuru üçün işləmə imkanı təklif olunduğu halda, gender bərabərliyi paradiqmasında ödənişlə və ödənişsiz iş məsələsində sosial ədalət əsas götürülür ki, bu da rifah dövlətinin iqtisadiyyatının dayanıqlığı üzərində qurulmuşdur.

Bu tədqiqatda siyasi məqsədlər üçün nəzərdə tutulan hipoteza özünü təsdiqlədi: İsveçdə debatlar əsasən gender bərabərliyi üzərində qurulsa da Almaniyada siyasətçilər birbaşa sosial investisiya paradiqmasını müşayiət edirdilər. Bu özünü aşağıdakı kimi büruzə verir: bir tərəfdən, konservativ partiyalar özlərini sosial paradiqma ilə daha rahat hiss edirlər. Bu həm Almaniya hökumətində, həm də İsveç hökumətində (onlar gender bərabərliyi bonusunun tətbiqinin tərəfdarıdır) idarəçilikdə olan konservativ məmurlara aiddir. İsveçdə müzakirə olunan islahatlar sol-qanad partiyaları tərəfindən dəstəklənirdi, Almaniyada Xristian Demokratlar və Sosial Demokratlar valideyn məzuniyyət müavinətinin tərəfdarı idilər. İsveçdə siyasi islahatın əsas arqumenti kimi gender bərabərliyinin vəkilliyini edirdilər, lakin Almaniyada bu barədə tərəddüd edirdilər. Bu yanaşma sosial investisiyanı sosial demokratik layihə hesab edən baxışlarla ziddiyyət təşkil edir (Morel et al., 2011).

Digər tərəfdən gender rollarına və ailədəki ev işlərinin necə bölüşdürülməsinə ictimaiyyətin münasibəti və bununla əlaqəli mədəni dəyərlər cəmiyyət üçün çox önəmlidir. İsveçdə dövlət feminizminin uzun ənənəsi var, bu 1970-ci illərə gedib çıxır. Qadınları əmək bazarına inteqrasiya etmək üçün edilən çağırış gender bərabərliyinə aparan əsas elementdir (Borchorst and Siim, 2008). Bu interpretasiya gender bərabərliyi paradiqmasında sosial investisiya arqumentlərinin Skandinaviya inteqrasiyandan bəhs edəcəkdir, belə ki, hər iki prinsip sosial demokratik rifah modelinin “qızıl yaş” dövrü ilə müşayiət olunacaqdır. Bu yenidən Morel, Palier və Palme arqumentlərini dəstəkləyəcəkdir, çünki elə lap əvvəldən bu prinsiplər Skandinaviya rifah dövlətləri üçün mərkəzi rol oynamışdır.

Ümumilikdə, bütün aparılan tədqiqatlar göstərir ki, sosial investisiya paradiqması müxtəlif kontekstlərdə özünü doğrultmur və onun xarakteri dəyişkəndir. Sosial investisiya paradiqmasında sosial rifah dövlətində gender bərabərliyi prinsipləri ilə üst-üstə düşən aspektlər olsa da paradiqmada əsasən iqtisadi baxımdan daha konservativ bir sosial dövlətin ənənəvi gender fikirləri vurğulanır. Almaniyada demoqrafik dəyişikliklərin baş verməsi və cəmiyyətin yaşlanması rifah dövləti üçün çox ciddi problemdir. Sosial investisiya arqumentləri qadınların məşğulluğunun artırılması, əmək bazarının potensialının və eyni zamanda doğum nisbətinin yüksəlməsi kimi qəbul olunur. Elmi təcrübə göstərir ki, doğum dərəcəsi yalnız qadınların məşğulluğunun inkişaf yolu ilə artırıla bilər. Sosial investisiyaların paradiqmasınının təməlində ailə siyasətini müasirləşdirilmək durur, ənənəvi çörək gətirən kişi modelini dəstəkləyən Xristian Demokrat hökumət üçün bu mümkün bir yol idi. Yalnız Sosial Demokratlar həm sosial investisiya, həm də

gender bərabərliyi arqumentlərini dəstəkləyirdi. Əldə olunan nəticələrə nəzər salanda siyasi üsulların az olması səbəbindən bəzi məqamlar oxuculara çox aydın olmur. Birincisi, müzakirələrdə ortaya çıxan fərqli məqsədlərə baxmayaraq, siyasi alətlərin bu qədər oxşar olması təəccüblüdür. Hər iki ölkədə valideynlər üçün nəzərdə tutulan məzuniyyət müddəti, ödəniş və transferi mümkün olmayan məzuniyyət ayları mövcuddur. Bu da o deməkdir ki, gender bərabərliyinin məqsədləri siyasi debatlarda daha az əhəmiyyətli görünməsinə baxmayaraq, transferi mümkün olmayan məzuniyyət aylarında gender bərabərliyi üsulları tətbiq olunur.

Bundan əlavə, Almaniyada valideyn məzuniyyətinə aşağı-maaş bonusu daxildir, çünki məqsəd anaları aşağı maaşlı işlərdə üzləşdikləri riskdən qorumaqdır. Bu komponent açıq şəkildə gender bərabərliyi paradiqmasına uyğun gəlir. İsveçdə belə bonus yoxdur.

Tənzimləmə nəticələrinə diqqət edəndə aydın olur ki, Almaniya sosial investisiyanın əsas məqsədini yerinə yetirə bilirdi, burada analar üçün məşğulluq məsələsində dinamika nəzərə dəyir. Əslində, analar üçün məşğulluq məsələsi İsveçdə Almaniyadan daha yaxşı idi. İsveçdə gender bərabərliyi məqsədləri qarşılanmışdı: tam ştatda işləməyən anaların sayı azalmışdı, əmək bazarında qadınlarla kişilər arasında bərabərlik mövcud idi. Partner aylarının artırılması ataların uşağa qayğı prosesində iştirakını artırdı. İsveçdə bu daha uğurla həyata keçirildi. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ataların uşağa qayğı prosesində iştirakı və anaların ödənişli iş yerlərində məşğulluq dərəcələri çoxşaxəlidir və bunu təkcə valideyn məzuniyyətinin tənzimlənməsi ilə əlaqələndirmək olmaz. İsveçdə siyasətçilərin fasiləsiz olaraq gender bərabərliyi məsələsini gündəmə gətirmələri və ictimaiyyətin qadınların işləməsinə verdiyi dəstək və ataların uşağa qayğı prosesində aktiv iştirakına olan pozitiv yanaşması gender bərabərliyi siyasətinin uğurla həyata keçirilməsinə təkan oldu. Almaniyada gender mədəniyyətində yeni-yeni dəyişikliklər baş verirdi və bunu valideyn məzuniyyəti üçün müavinət plus debatında aydın görmək olurdu. Bu inkişaf göstərir ki, bu məsələlərin bu şəkildə gedişatı cəmiyyətin gender rollarını necə bölüşməsindən çox asılıdır. Gender bərabərliyinin bu şəkildə inkişafı üçün digər önəmli amil uşaq qayğı mərkəzlərinin çoxluğuudur.

Bununla da, sosial investisiya paradiqması gender bərabərliyi paradiqmasına məğlub olur. Freyzer (1997) demişkən yenidən bölüşdürmə monetanın bir üzüdürsə, yenidən tanıtma monetanın digər üzüdür. Hər iki valideyn bərabər şəkildə uşağa qayğı prosesində iştirak edirsə, qayğı növbələnməsi qiymətləndirilməlidir. Son vaxtlarda İsveçdə atalıq kvotasının genişlənməsi, valideyn məzuniyyətinin üç aya qədər artırılması və Almaniyada valideyn məzuniyyəti plus modelinin gündəmə gəlməsi, hər iki ölkədə valideyn məzuniyyəti və anaların əmək bazarına cəlb olunması istiqamətində aparılan siyasətin gender bərabərliyi üzərində qurulması deməkdir.

Ədəbiyyat:

- Auth, Diana, “*Parental Allowance in Germany, a Success Story*”, In *Genere*, 2015
- Borchorst, Anette, and Birte Siim, “*Woman-Friendly Policies and State Feminism. Theorizing Scandinavian Gender Equality*”, 2008, *Feminist Theory* 9(2): 207–224
- Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend, “*Elterngeld und Elternzeit Das Bundeselterngeld- und Elternzeitgesetz*”, Berlin: Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend, 2012
- Deutscher Bundestag, “*Entwurf eines Gesetzes zur Einführung des Elterngelds. Gesetzesentwurf der Fraktion der CDU/CSU und SPD*”, DRS 16/1889 vom 20.6.2006a
- Deutscher Bundestag, Entwurf eines Gesetzes zur Einführung des Elterngelds, “*Gesetzesentwurf der Fraktion der CDU/CSU und SPD*”, DRS 16/1889 vom 20.6., 2006a
- Ericson, Gunvor G., Stina Bergström, Maria Ferm, Esabelle Dingizian, and Jonas Eriksson, “*Motion till riksdagen*” 2012/13: Sf386, Tredelad föräldraförsäkring
- Fraser, Nancy, “*Justice Interruptus. Critical Reflections on the ‘Postsocialist’ Condition*”, London/New York: Routledge, 1997
- Försäkringskassan, 2010. Social Insurance in Figures 2009. Stockholm, 2011a.
- Henninger, Annette, Christine Wimbauer and Rosine Dombrowski, “*Demography as a Push Toward Gender Equality? Current Reforms of German Family Policy*” *Social Politics*, 2008, 15(3): 287–314
- ISF, “*Ett jämställt uttag? Reformen inom föräldraförsäkringen*”, Stockholm, 2012
- Keller, Matthias and Thomas Haustein, 2012, “*Vereinbarkeit von Familie und Beruf*”, Ergebnisse des Mikrozensus 2011, In *Wirtschaft und Statistik*, ed. Statistisches Bundesamt, 1079–1099, Wiesbaden
- Misra, Joya, Stephanie Moller, and Michelle J. Budig., “*Work-Family Policies and Poverty for Partnered and Single Women in Europe and North America*”, *Gender & Society*, 2007, 21(6): 804–827.
- Morel, Natalie, Bruno Palier, and Joakim Palme., “*Beyond the Welfare State as We Knew It?*” in “*Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Challenges*”, Bristol/ Portland: The Policy Press, 2011, Pp. 1–30.
- Organization for Economic Co-operation and Development, “*Employment Outlook 2012*” Paris: Organization for Economic Co-Operation and Development, 2012
- Riksdagens Protokoll 2000: 149; 152; 155; Riksdagens Protokoll, 2000/01: 83, onsdagen den 21 mars, 2007. 2007/08: 115, tisdagen den 20 maj., 2015. 2015/16: 25, onsdagen den 11 november; Riksdagens Protokoll 2015
- Rürup, Bert, and Sandra Gruescu, “*Nachhaltige Familienpolitik im Interesse einer aktiven Bevölkerungsentwicklung. Gutachten im Auftrag des Bundesministeriums für Familien, Senioren, Frauen und Jugend*”, Berlin: Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend, 2003
- Saraceno, Chiara, “*A Critical Look to the Social Investment Approach from a Gender Perspective*”, *Social Politics*, 2015, 22(2): 257–269
- SOU, “*Reformerad föräldraförsäkring–Kärlek, omvårdnad, trygghet*”, 2005, Statistisches Bundesamt, 2012, Pressekonferenz “*Elterngeld: Wer, wie lange und wie viel?*” Accessed 27 April 2016
- Statistisches Bundesamt, “*Öffentliche Sozialleistungen*”, 2012, Wiesbaden: Statistik zum Elterngeld, Leistungsbezüge, 2015b
- SVT. 29/12/2015, “*Vikta föräldradagar kan drabba ensamstående*”, Accessed 23 March 2015
- Voss, Dorothea, and Claudia Weinkopf, Niedriglohnfalle Minijob, “*WSI Mitteilungen*”, 2012, 65(1): 5–12

Newspaper

Dagens Nyheter, 16/09/2015

SUMMARY

Social Investment or Gender Equality? Parental Leave Regulations in Germany and Sweden

**Kifayat Jabi Aghayeva
Department of Regional Studies,
Azerbaijan University of Languages, Azerbaijan**

The article deals with parental leave reforms in two different states Sweden and Germany, are compared in the context of varying paradigms: social investment and gender equality. While gender equality aims dominate Swedish parental leave politics, the social investment strategy is more prominent within German policy debates. It is analysed paid parental leave reforms since the turn of the millennium: the first, in Sweden, which is the prototype of a two-earner/career model, and then in Germany, a (modernized) male breadwinner model.

Key words: Social investment, gender equality, parental leave, paradigm

РЕЗЮМЕ

Социальные инвестиции или гендерное равенство? Регулирование родительского отпуска в Германии и Швеции

Кифаят Джаби Агаева
Кафедра Региональных исследований,
Азербайджанский Университет Языков,
Азербайджан

В статье рассматриваются две разные парадигмы - социальная инвестиция и гендерное равенство в Швеции и Германии, а также реформы родительского отпуска в их контексте. Известно, что гендерное равенство является целью шведской политики родительского отпуска и стратегия социальных инвестиций является основой политических дебатов в Германии. В статье анализируются реформы оплачиваемого родительского отпуска с начала тысячелетия: первые в Швеции который является прототипом модели – двое-кормильцев/ модель карьеры, и впоследствии в Германии (модернизированной) - модель мужчина кормилец.

Ключевые слова: социальные инвестиции, гендерное равенство, отпуск по уходу за ребенком, парадигма